

Kristina Lešić

UDK 930.85(497.5Požega):821.163.42-82.09Peić, M.
Stučni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 21.10.2013.

POŽEGA PEIĆU, PEIĆ POŽEGI

Sažetak

Prezentnost i imaginacija grada, stare ljepotice Požege, nikada ne bi bila ista da o njoj iz različitih aspekata i subjektivnošću zamagljenom vizurom nije progovorio Matko Peić. Nikada se ta dama ne bi osjećala izuzetnom i drugačijom u niski hrvatskih gradova niti bismo ikada uočili koliko je fragmenata njezina bića implicirano u gotovo čitavoj Europi, odnosno koliko je njezinih sinova zadužilo Hrvatsku u znanosti i umjetnosti, da nije Peićevih opservacija o rodnome gradu.

Promatrajući grad koji u njemu budi reminiscencije na djetinjstvo puno momačkih nestašluka, u Peiću se budi nostalgija za uništenom gimnazijskom zvjezdarnicom ili urušenom kućom J. E. Tomića. Impresionistički kolorit grada oživljava u Peiću likovnog umjetnika, a jasni i ritmični zvukovi pjeva požeških ptica i vibriranje protoka voda liriziraju prozu pjesnika putopisca. Mimetički je minuciozan prikaz arhitekture, flore i faune, godišnjih doba, ali i doba dana u gradu najčišće i najbistrije vode, od koje je jasniji samo jezik njegovih stanovnika. Svjetski putnik Peić, gdje god bio, evocirao je rodni grad navodeći da je – osim što je zapadnjačka (ima je u Italiji, Španjolskoj, Austriji), Požega i istočnjačka, tj. turska Požega.

Požega je knjiga eseja, feljtona i putopisa koje je Peić objavljivao u časopisima i novinama u razdoblju od 1953. do 1995. godine te je središte interesa u ovome prikazu. Požega je oblikovala umjetnika Peića, a on je otkrio njezine najskrivenije dijelove dajući im emergentna obilježja i ispisao neke od najslavnijih rečenica o rodnome gradu.

Ključne riječi: autentičnost; nostalgija; pejzaž; književnost; likovnost.

1. Uvod

Koliko su čvrste veze između ljudi i gradova, svjedoči nam svojim životom i djelom veliki hrvatski književnik Matko Peić¹. Iako rođen u Požegi, Matko se vrlo brzo otisnuo iz svoje drage provincije i kao osamnaestogodišnjak dolazi u Zagreb na

¹ Matko Peić rođen je 10. veljače 1923. u Požegi kod Grabrika u staroj slavonskoj obitelji. Otac Matija bio je vlasnik fjakerskog poduzeća, a osebjuna priroda rodnoga Grabrika determinirala je originalnu ličnost Matka Peića. U rodnome gradu išao je u vrtić, osnovnu školu i gimnaziju, a nakon mature svoj životni put nastavlja u Zagrebu.

studij, a potom putuje gotovo čitavom Europom i nekim izvaneuropskim zemljama neumorno radeći i pišući. Taj kozmopolit i svjetski putnik bio je itekako svjestan kako sve svoje kvalitete i zavidan umjetnički talent duguje Požeги, u kojoj je proživio svoje djetinjstvo i ranu mladost. Ona mu je svojim bistrim vodama i izvorima s kojih je kao dječak pio darovala lucidnost uma, jasnu protočnost rečenice te rijetko viđenu lapidarnost, očarala ga je svojom profinjenom arhitekturom i svjetlošću boja dajući mu istančan likovni talent i vječnu slikarsku inspiraciju², njezino prirodno bogatstvo planina koje je okružuju i života koji bukti u njima te se neprestano kreće i buja dalo je Peiću životnu energiju, strast i želju za kretanjem te istraživačku notu pronicanja u svaki detalj života koji oduševljava. O toj energiji kretanja svjedoči i sam Peić: „Podrijetlom sam iz brdske Slavonije. Nije nevažno da je prezime moje majke bilo Jogun. Ja sam iz kraja Kanižlića i Miroslava Kraljevića, iz kraja kamena i vode. Potok Brzaja i vodopad Skakavac. Ti nazivi simboliziraju moj način života i pisanja. (...) U brdima je brzina i tečnost svega. Pogleda i govora. Dinamičan pejzaž stvorio je u svih ljudi iz mog kraja brz hod, brz govor, antiepski kroki. Prve batine u životu dobio sam jer sam šibom tjerao jednog lijenog daždevnjaka da se pokrene. Njegova sporost mi je bila nepodnošljiva.“ (U razgovoru s T. Bilopavlovićem, *Danas*, 1985.)

Osim što je bio odgojen, kako i sam kaže, požeškom arhitekturom, ulicama i interijerima, Matko je cijenio obrazovanje koje je dobio u požeškoj Gimnaziji, o čemu svjedoči: „Našao sam zvjezdarnicu, izvrsne prirodopisne zbirke, botaničke herbarijume. Susreo sam tamo ljude koji su me učili francuskom i latinskom jeziku. I tako je Požeга – to je ova druga intelektualna Požeга, koja je učinila jako mnogo za moje oblikovanje kao budućeg studenta i kasnije profesora akademije – djelovala na mene, tako da sam u mnoštvu svojih suvremenika, koji ne znaju niti osjećati, niti misliti, bio ipak neko lice koje je imalo svoje određene stavove i svoju određenu metodu koju je uporno provodio kroz trideset godina...“ (*Požeški list*, 1971.) Ispivši, poput Nazorova cvrčka „sunce plamno“ toga grada, opivši se vitalnošću toga kraja, otišao je Peić u svijet kako bi u ditirampskom zanosu stvarao tekstove koji slave život. Itekako svjestan vrijednosti koje mu je darovala Požeга, M. Peić je rodnome gradu mnogostruko vratio ljubav i dokazao da između njega i Požege postoji neraskidiva uzajamna povezanost. Zbog Peićeva bogata i vrijedna književnog opusa u kojemu se ističu putopisi³, pomalo u sjeni ostala je njegova posljednja knjiga *Požeга*, koja izlazi 1995. objedinivši sve putopise, eseje i feljtone koje je Matko Peić napisao o Požeги i Požežanima. U njoj se nalaze neke od najljepših i najcitiranijih rečenica o

² Zanimljivo je svjedočanstvo Srećka Ljubljanovića objavljeno u *Vjesniku* 2001. godine u kojemu se pri-seća dječastva i godine 1945., kada je prvi put na orljevskom nasipu ugledao Matka kako „akvareлом slika sranjskim jarom opijene požeške vinograde.“ Nakon toga događaja svaki dan odlazio je gledati kako Matko slika i oduševljavao se njegovim stvaralaštvom.

³ O prezentnosti Peićevih putopisa svjedoči činjenica da su Peićeve *Skitnje* uvrštene u gimnazijsku čitanku za 1. razred kao primjer putopisne književne vrste.

gradu na Orljavi. Uvijek duboko ukorijenjen u grad, Peić je proputovao svijet nikada se ne udaljavši od Požege. Požegu je doživio kao nitko dotad – svjetskom, kozmopolitskom, konglomeratom djelića gotovo čitavog svijeta koji u toj jednoj maloj sredini supostoje stvarajući njezin identitet i originalnost. Taj hvalospjev Požegi napisan je bez imalo patetike te veoma lucidno i vješto da se nakon čitanja knjige samo nameće pitanje – ta tko ne bi želio živjeti u „peićevskoj“ Požegi?

2. Vizija autentičnosti

Ima nešto posebno u načinu na koji Matko Peić piše o rodnome gradu. Njegovu zanesenost i očaranost Požegom možemo pratiti iz rečenice u rečenicu, a pojačavaju je riječi kojima nastoji opisati „Zlatnu dolinu“. Jakim imenicama kao što su čistoća, bistrina, slava, blistanje, jasnoća, senzacija daje svome gradu dimenziju moći. Sve one imanentne, pomalo uspavane detalje grada Peić je razbudio podarivši im emergentna obilježja koja u konačnici tvore cjelinu međusobnom interakcijom dajući sliku snažne, žive, vitalne Požege. Čitajući *Požegu*, ostajemo zatečeni pred njezinim mnogobrojnim posebnostima koje Peić ističe, a svi ti djelići požeške slave, naoko možda minorni, kada se spoje u cjelinu, daju zaista impozantnu i po mnogočemu autentičnu sliku grada. Već prvim odlomkom eseja naslovljenog *Portret grada* Peić daje naslutiti da je Požega grad potpuno različit od ostalih slavonskih gradova; metaforičkim skokom paralelizma grada i ptica stvarajući potpuno novu simboliku, Peić kaže: „...onda bi Požega bila sličnija sokolu koji sjedi na crvenom kamenu ili vodenom kosu koji se utrkuje s pastvom u brzacu nego guski, ptici slavonske ravnice“ (Peić, 1995., str. 7). Tom simboličkom igrom Peić naglašava geografski položaj Požege koji je specifičan u Slavoniji jer se u ravnome slavonskome moru ona izdiže svojim gorama i planinama.

Nakon geografskog položaja Peićeva kamera zumira centar grada pronalazeći u njegovoj arhitekturi brojne specifičnosti. Središnja točka grada svakako je trg: „No čeka te veća senzacija: u Hrvatskoj jedinstveni stari požeški trg.“ (Peić, 1995., str. 10), a o trgu piše još jednom prilikom: „I jučerašnji i današnji glavni požeški trg je jedan od najtiših trgova u Hrvatskoj.“ (Peić, 1995., str. 16) No nije Požega posebna samo po najtišem i jedinstvenom trgu u Hrvatskoj, ona pokazuje svoje kulturno i umjetničko bogatstvo time što po broju kipova u odnosu na broj ulica i trgova prednjači u Slavoniji. Ipak najjači element gradske arhitekture kojemu Peić daje pridjev „slavne“ i u nekoliko ga navrata ističe kao iznimnu posebnost grada jesu, naravno, bolte: „Odavde, s ugla muzejske zgrade otvara se ono arhitektonsko najatraktivnije, ono najspecifičnije po čemu se razglednica stigla iz Požege razlikuje od mnogih i mnogih razglednica stiglih iz drugih naših gradova. To je moćna kolonada baroknih bolta na zapadnoj i osobito sjevernoj strani trga.“ (Peić, 1995., str. 161) Da su posljedice turske okupacije grada ipak ostavile neke pozitivne posljedice, svjedoči sljedeća činjenica:

„Neki gradovi u Hrvatskoj kopaju jarke da polože vodovodne cijevi – tek danas. A Požega ih je položila za turske vladavine, nešto prije četiri stotine godina!“ (Peić, 1995., str. 148)

Nisu samo djela ljudskih ruku ta po kojima se Požega izdvaja, već ono iskonsko, bogomdano bogatstvo prekrasne prirode. Krajolik „Zlatne doline“ iznimno je poseban: „Požeške planine, crni Psunj, tamnozeleni Papuk i smeđeplava Krndija, geološki su svrstane u formacije koje su se javile u prazorje zemlje. Zato je požeški kraj u prvom redu predjel najtvrdjeg kamena ne samo u Slavoniji i Hrvatskoj nego i na cijelome balkanskom poluotoku.“ (Peić, 1995., str. 204), a požeška „...voda na Kapavcu, na Fratrovici ili Tekiji (Napiješ li se vode s Tekije, opet ćeš morati doći u Požegu) – najbolja je voda u Slavoniji.“ (Peić, 1995., str. 148)

Pišući o *Academiji Posegani*⁴, Peić ističe zanimljiv podatak da su na Filozofskom fakultetu u Beču od šest profesora rođenih u Hrvatskoj dvojica bila Požežani konfrontirajući tome još činjenicu da je to bilo prije otkrića današnje velesile Amerike. Osim brojnih superlativa kojima je počastio rodni grad, Peić mu u mnogočemu ističe prvenstvo.

U plejadi požeških povjesničara ističe Ivana Šveara⁵, čije je djelo *Ogledalo Iliriuma* prva hrvatska povijest napisana hrvatskim jezikom. Mjesto prvenstva Požeštini pripada i po činjenici da su riječi „brat Jan“ na sarkofagu iz romaničke opatije Rudina prve hrvatske riječi uklesane latinskim slovima, a Požeška županija 1847. prva, na prijedlog Miroslava Kraljevića, prihvaća zaključak Hrvatskog sabora o proglašenju hrvatskog jezika službenim umjesto latinskog, da ne ističemo uvijek spominjanog prvog profesora hrvatskog jezika na Pravoslavnoj akademiji, velikog hrvatskog jezičara Vjekoslava Babukića, i prvi hrvatski roman *Požeški dak* Miroslava Kraljevića. Pišući o vrijednim likovnim djelima Požeštine, Peić ističe nesvakidašnju pojavu kontinuiteta umjetničkih djela – bilo arhitektonskih, bilo kiparskih, bilo slikarskih – od prethistorije do danas. Konotirajući bidermajer kao doba prijelaza klasicizma u romantizam, izdvaja Peić Požegu kao najizrazitiji grad toga stilskoga pravca, što može zahvaliti Janku Jurkoviću, Josipu Eugenu Tomiću, Miroslavu Kraljeviću i Vilimu Korajcu. Takvi Požežani, uvijek prvi i najbolji, prednjačili su i u modernosti gradskih reklama, pa je „Nova Požega – u stilu suvremene mehanike (još se nije znalo u gradu na Orljavi za konstrukcije slikara Fernanda Legrea i mobile kipara Caldera) imala hipermodernu reklamu – kotač bicikla stalno okretan daškom vjetrića.“ (Peić,

⁴ Gimnaziju u Požegi osnovali su isusovci 1699. godine i jedna je od najstarijih prosvjetnih ustanova u Republici Hrvatskoj. U razdoblju od 1761. do 1776. svrstana je u red visokih škola pod nazivom *Academia Posegana*, s dva fakulteta – filozofskim i teološkim.

⁵ Rođen je u obrtničkoj obitelji u Ivanić-Gradu, gdje je završio pučku školu, a školovanje nastavlja u Zagrebu te upisuje studij teologije. Bio je kapelan u Bedenici i Virju (1789.) te kateheta u Požegi (1813.). Predavao je gramatiku i bio je vrlo poštovan profesor požeške Gimnazije. U šezdesetoj godini života počeo je pisati svoju prvu knjigu *Ogledalo Iliriuma*, što je prva hrvatska pisana povijest.

1995., str. 170) Na koncu nam ostaje odgovoriti na pitanje je li taj specifikum Požege koji Peić kontinuirano izdvaja i koji ga očarava samo njegova vizija rodnoga grada ili Požega zaista zaslužuje tako posebno mjesto u niski hrvatskih gradova. Naravno, pitanje je retoričke naravi jer: „U galeriji portreta hrvatskih gradova, Požega ima svoj portret tako originalan da mu je teško naći sličan, a kamoli isti.“ (Peić, 1995., str. 21)

3. Uspomene i nostalgije

U šetnji gradom, dok se kreće njezinim ulicama, u Peiću nerijetko neki element arhitekture ili pejzaža impresionistički asocijativno pobuđuje nostalgичne emocije za danima koji su nepovratno nestali. Tada opet izranja djetinjstvo, kamen temeljac svake individue. Proustovskom metodom reminiscencije izmjenjuju se sa sadašnjom tvoreći simultani vrtlog nabijen emocijama. U reminiscentnom snatrenju njegov subjekt postaje izrazito emotivan, patetičan u izražavanju prepunom afektivnih umetaka (*O, gdje su dani...*), ponavljanja riječi (*nema više, gdje su, nema ni...*) i naglašene interpunkcije koja kratke, ritmične rečenice redovito završava usklikom koji stoji kao neki posljednji vapaj kojime Peić izražava krik za prošlošću. Žali Peić za danima kada se u Požegi ispred zgrade „Kolegija“⁶: „...šarenio, bučan, veseli požeški vašar...“ (Peić, 1995., str. 16), pa kaže: „Nema više ovdje vašara! Ni godišnjeg terezijanskog, ni mjesečnog kad se prodavalo praščice iz kace „parnjače“. Nema ni sedmičnog vašara kad se kupovalo kruške miholjače iz turšije! Gdje je današnja tržnica pod ogromnim kestenjem nekad su se crvenjele lubenice i žutjele dinje!“ (Peić, 1995., str. 16) Prisjeća se Peić stare vašarske Oremovićeve birtije, stare požeške lokomotive, cisterne za polijevanje ulične prašine, pa i nekih ljudi uz koje veže određene uspomene na razigrano dječjačko djetinjstvo: „Nema ni starog zvonara koji nas je kleo kad smo se kamenjem bacali na veliki župnikov orah tako originalnom psovkom, da u njoj prepoznajem moju izrazitu simpatiju za barok: psovao nam je „grbavog anđela“ (barokna skulptura nad pročeljem crkve).“ (Peić, 1995., str. 19) No ipak dvije stvari pregažene vremenom izazivaju u Peiću najjače emocije – srušena zvjezdarnica na nadograđenoj Gimnaziji⁷ te posebno uništena rodna kuća J. E. Tomića, kojoj posvećuje čitav jedan feljton i koju može rekonstruirati samo svojim dječjim sjećanjima u kojima je vidi kao skučenu prizemnicu tijesnu velikome književniku – a danas je ona, kako kaže Peić, grob kojemu se nije nadao. U potrazi za izgubljenim požeškim vremenom, a prisjećajući se turskih ostataka u gradu, Peićeva Požega djetinjstva izrasta u zelenilu grada: „Izuzev turčare obitelji Šnjarić, zelenilo se, u mojem djetinjstvu, kilometar skoro dugačak mimohod voćnjaka, bostana, vrtova – bašča. Tu se moglo

⁶ Biskupski dvor, nekadašnji isusovački kolegij izgrađen u 18. st. kao prvi primjer otvorenog baroknog T-flocrta u hrvatskoj arhitekturi.

⁷ Peić se pita je li zaista bilo nužno srušiti zvjezdarnicu sa stare zgrade Gimnazije da bi se podigao drugi kat.

naći voće orijentalnog porijekla: trešnje (alice), kajsije, breskve (iz Perzije), kruške miholjače...“ (Peić, 1995., str. 146) Sjeća se Peić i zabava onoga vremena – teferića⁸: „U djetinjstvu bio sam na takvom teferiću baš u Jagodnjaku! Tu sam jeo čevapčiče, pio bozu i plesao turski ples, onu arabesku koja se stvori kad se plesači uhvate za ruku pa zavijaju lijevo te desno stvarajući kako smo u moje vrijeme u Požegi zvali zmiju.“ (Peić, 1995., str. 148) Najviše uspomena na djetinjstvo u rodnome gradu izazvat će u Peiću boravak u Austriji. Prostorna distanca od rodnoga grada izaziva metaforičke asocijativne veze. Dok putuje Austrijom, spotiče se o Požegu te, promatrajući iz vlaka plave, snježne planine Tirola, ne može se ne prisjetiti svojih đlačkih izleta Psunjem i Papukom. Promatrajući povorku bečkih fijakera, požeško djetinjstvo ponovno se budi: „Eto, ovdje u Beču još žive fijakeri! U Požegi su izumrli sa zadnjim žutim i crnim fijakerom iz kolnog parka moga oca u požeškom Grabriku. Fijaker je moje djetinjstvo. Ne vjerujem da sam o bilo čemu ljepše pisao nego o sutonu fijakera.“ (Peić, 1995., str. 171) Da je već u djetinjstvu bio izuzetan dječak zaljubljen u crtanje i željan pravog prirodnog, uzbudljivog života, otkriva nam Peić u sjećanju na časnu sestru Teklu u požeškom vrtiću koja nije mogla shvatiti, kako kaže Peić: „...da ne volim kao ostali pitomčići pjevati u špilšulskom zboru, nego da volim onako sam – crtati! A ponajmanje sam je mogao uvjeriti da ne uživam ljuljati se uvijek isto naprijed-natrag, gore-dolje na drvenom konju, nego da me veseli na sve strane svijeta propinjati se, skakati, galopirati na živom ždrepciću moga tate.“ (Peić, 1995., str. 171) Očita je autobiografska dimenzija ovih dijelova teksta u kojima se Peić razgolićuje i otvara vrata najosjetljivijeg i najprivatnijeg životnog perioda. On jasno, otvoreno iznosi svoje misli ne prezajući od iskrenosti, a svoje djetinjstvo suptilno interpolira u tekst dajući čitatelju do znanja koliko je odrastanje u Požegi odredilo njegova razmišljanja i intelekt. Evokacijom prijašnjih događaja u analepsama tekst biva upotpunjen, dobivamo cjelovitu sliku kontinuirane prepletenosti Peića i njegova grada, a konfrontirajući davna vremena sadašnjosti, Peić ne ostavlja Požegu osiromašenu možda boljim, starim vremenima već joj samo podiže vrijednost prikazujući je u vremenskim koordinatama vlastitoga života.

4. Pejzaž, flora i fauna

Krajolik rodnoga grada u Peiću budi onu iskonsku matricu vlastitoga bića, u njemu bukti praiskonski, nagonski poriv djetinjstva, slikarstvo i liričnost. Proza mu postaje koloplet dojmova, asocijacija, vizualnih senzacija, glazbene melodičnosti i duboko je emotivno kolorizirana te odražava samu nutrinu Peićeva bića. U tom nagonskom vrtlogu fokalizator često naglo prelazi s jednog motiva na drugi čineći od teksta svojevrsan *patchwork*, ali slike koje slaže u kolaž na koncu postaju cjelina

⁸ U rječniku: 1. reg. zabava i gozba u prirodi, izlet u prirodu s čašćenjem.

snažnog poetskog učinka. U temelju inzistira na realističkoj metodi detaljiziranja, ali izbjegavajući opširnost, detalji se izmjenjuju brzim ritmom filmske kamere koja se samo kratko zadržava na određenom motivu. Peićevo oko je brzo, razigrano i želi vidjeti što više u što kraćem periodu reflektirajući na taj način i autorovu osobnost. Peić promatra grad minuciozno, uočavajući mikrodetalje koje samo istančana duša slikara putopisca može uočiti. Slike se kao u kaleidoskopu kontinuirano mijenjaju, pa je u jednom trenutku fokus na: „crnom laku na blatobranu zadnjeg požeškog fijakera“ (Peić, 1995., str. 19), a u drugome Peić promatra kako se: „crveni paprika posuta po tanjuru hladetina iz koje viri između češnjaka polovica svinjskog uha...“ (Peić, 1995., str. 20) Otkrivajući sakrivene detalje grada, Peić realističkom metodom prikazuje prostor oko sebe, ali opis uvijek postaje subjektivan, maštom obojen konglomerat. Peić za sebe kaže: „Ja nisam realist hladnog vida, nego maštom potencirani realist.“ (U razgovoru s P. Blažekom, *Revija*, Osijek, 4, 1968.) Mašta i objektivan prikaz koegzistiraju u simbiotskom odnosu dajući prozi tečnost i bogatstvo, ali nikako epsku opširnost. Na koncu dobiven mozaik slika postaje tekst koji uvlači u sebe i samog čitatelja. Čitatelj je impliciran u tekst i postaje komunikacijski partner implicitnog autora koji mu se neprestano obraća ne dajući mu da imalo skrene s imaginarnog putovanja kojim ga je odlučio povesti: „Ali Požežanin je i gorštak. Jedna od glavnih zabava mu je planinarenje. Bilo bi dobro da mu se pridružiš.“ (Peić, 1995., str. 9) Uočavamo iznimno prislan odnos s čitateljem, s kojim je autor na „ti“, potencirajući na taj način svojevrsno prijateljstvo, čemu pridonosi i komunikativnost jezika. Na taj način čitatelj postaje izravan sudionik zbivanja te prelazi iz promatranja u sudjelovanje.

Promatrajući pejzaž požeškoga kraja, Peićeva slikarska duša u njemu prvo zamjećuje vatromet boja. U toj impresionističkoj slici pejzaža plave se planine, rumene bregovi, zeleni humlje u žuto proljeće nad kojim je crni Psunj i tamnozeleni Papuk. Svijetle i tamne, hladne i tople, požeški krajolik vidi Peić obojen čitavom paletom boja. Slikanje riječima i impresionistička osjetljivost za prolaznost trenutka daju iznimno maštovitu sliku prirode u kojoj nerijetko dolazi do izražaja Peićeva slikarska emocija. Osim vizualnih senzacija, proza obiluje auditivnim slikama, čujemo „riku psunjskog jelena“ i „raskokodakanog pijetla“, olfaktivno doživljavamo „miris krndijskih divljih jagoda“, taktilna je „vlaga Grginog dola“, a gustativni užitci toga gurmanskog kraja očituju se u okusu najfinije pastrve iz potoka Veličanke. Uspostavljajući sinestezijske veze, prozu dodatno lirizira: „Uhom u riku psunjskog jelena ili u mirisu krndijskih divljih jagoda, tu bi mogao pratiti u brzacu natjecanje ptica ribarica i riba krkuša.“ (Peić, 1995., str. 9) Da je Peićeva proza intermedijalna, ne dokazuju samo odlike likovnosti već posebice glazbenost, liričnost njegova izraza. Sam je Peić rekao⁹ da je putopis najslobodnija književna forma, tj. Peiću je putopis poezija,

⁹ U eseju *Putopis* Peić se zalaže za slobodu putopisne forme koja mora biti ravnopravna pjesmama, novelama, romanima i dramama.

a liričnost uočavamo u ritmičnosti rečenice koja isprekidana interpunkcijom, obogaćena nabranjima i ponavljanjima riječi te zvučnim igrama asonanci i aliteracija dobiva karakter pjesme u prozi: „I jučerašnji i današnji glavni požeški trg je jedan od najtiših trgova u Hrvatskoj. To najbolje osjećate po pticama. Na trgu se čuju – izdaleka, glasno i jasno – svaki sat, kao na smjenu, druge! Jutarnji kos, podnevni golub, poslijepodnevne grlica, sutonski carić, ponoćni slavuj.“ (Peić, 1995., str. 16) Nije teško uočiti da bismo vrlo lako od ovih rečenica mogli načiniti pjesmu u stihovima koja bi nas oduševila svojim suzvučjem i sugestivnošću. Od karakteristika lirike uočavamo brojne epitete i poredbe: „...stavio na vrh spomenika – kao košaru najboljeg požeškog grožđa – hrpu malih rokokovskih, razlepršanih, razguzanih, bucmastih, zdravih dječacića!“ (Peić, 1995., str. 11) Tekstovi obiluju i prenesenim značenjem, a pisac uspostavlja brojne metaforičke i simbolične veze. Osim što Peića u požeškom pejzažu oduševljavaju gore, koje se „uspravljaju kao timori“, on neprestano ističe bogatstvo i važnost elementa vode za taj kraj. Vodi s Tekije pridaje magična svojstva: „...napiješ li se je, opet ćeš morati doći u Požegu!“ (Peić, 1995., str. 148), ali je i simbolikom povezuje s gradom Požegom: „Grad u kojem skoro svaka kuća ima svoj privatni zdenac, grad u kojem svaka ulica ima jedan ili više javnih bunara, grad koji je ogromnom crvenom cisternom s konjima, polijevajući vodom prao ulice, napokon grad koji je dugo vremena centar svog glavnog trga obilježio spomenikom vodi poput Manduševca na zagrebačkom Trgu Republike, reprezentativnom česmom – može s ponosom nositi naziv akvalnog grada! Voda je simbol Požege i njenog stanovnika.“ (Peić, 1995., str. 149)

Obiluje taj požeški kraj životom u svoj svojoj punini, čitav herbarij i bestijarij dao nam je Peić u svojim tekstovima. Na Krndiji pronalazi divlje jagode, ali i biljne raritete – jelenjak i velebilje, u dolini cvjeta jorgovan, rastu topole i žute se maslačici. Visoko na Papuku: „...boluje cvijet kaljužnice i trune list zvan pačja noga. Ovdje na izvoru Veličanke, jutrom se žuti rosopas, navečer tamni. Od zime jači su zimzeleni, kamenjarka, jelenji jezik, kopitnjak. U proljeće ljubičasti mrazovac lomi ledeni kristal, ruši trunje odinja.“ (Peić, 1995., str. 205) U šumama traži Požežanin lisičarke i vrganje, a pred kućni prag kotrljaju mu se bobice grožđa. Priroda se otkriva u cikličkom kretanju izmjene rađanja i umiranja, elementarnost života buja u svojoj nagosti i bogatstvu. Da su mu ptice u životinjskom svijetu iznimno zanimljive, naglasio je Peić već prvim rečenicama knjige kada Požegu uspoređuje sa sokolom među guskama koje simboliziraju ostale slavonske gradove. Daje Peić čitav pregled ptica koje obitavaju u tome kraju: salasta patka, mlade guske, koščati sokol, ribarica, jastreb, pijetao, drozd, slavuj, kos, golub, grlica, carić, slavuj, a kao najpožeškije ptice izdvaja potočarke – vodenog kosa, pastiricu, plisku i repuniju; neobičan je i proždrljivi drozd, kojega Požežani zovu bravun: „što znači da je bravac među pticama, ptičja svinja.“ (Peić, 1995., str. 205) No kako su kod Peića životinje ujedno i dio hranidbenog lanca, taj isti bravun u rečenicama koje slijede postaje slastan zalogaj, koji

je svojim mirišljivim mesom bio delikatesa na stolu ljudi požeškoga kraja. Ribe su životinje koje također često završavaju poslužene za stolom, možda zato i njima Peić posvećuje posebnu pozornost. Šaran je u Orpljavi, pastrva u Veličanki, tu je i krkuš, ukusni su i somovi, ali Požežani posebno uživaju u pastrvi. Ima u tome kraju i debelih krmača, lakog jelena, kune, divlje mačke, vepra, vjeverica, gušterica, leptira, pa čak i za taj kraj netipično – uočava Peić magaričara vinogradara Hipa.

„Ljudi su krajevi, krajevi su ljudi“¹⁰, objašnjava svoju putopisnu metodu Antun Gustav Matoš, a takvo jedinstvo i prožimanje čovjeka i prirode nalazimo i kod Peića. Krajolik Požeštine ocrta njegovo duševno stanje, on je živ, bogat, vedar, snažan i dinamičan, baš poput Peića.

5. Književnost

Nakon davanja pregleda znanstvenikā, povjesničarā, geografā, botaničarā, medicinarā koji su u povijesti zadužili Požegu, Peić piše niz eseja i feljtona o požeškim književnicima te ističe postojanje požeške književnosti jer: „Kroz stoljetni kontinuitet Požega ima kvantitetom i kvalitetom toliko književnih pojava i ličnosti...“ (Peić, 1995., str. 38) Još je zanimljivija teza koju postavlja Peić kako su svi ti požeški književnici prožeti požeškim književnim duhom (određenim duhom prostora) – u kontinuitetu kod svakoga od njih uočava se fenomen vitalističke opservacije koji zaslužuje posebno mjesto u hrvatskoj književnosti, ali i ostale zajedničke kvalitete: premijernost, kristalna bistrina izraza, kriticizam misli i talent za humor. Svi požeški književnici potpuno su određeni rođenjem u ovom gradu koji svoju energiju unosi u svakog pojedinog autora određujući mu književni izričaj. Ta međusobna simbioza gradova i ljudi element je koji Peić neprestano ističe i u esejima o požeškim književnicima. Kada govori o svojim zavičajnicima, Peić ih promatra iz vlastite vizure uočavajući u njihovim životima ono samo njemu poznato, privatno i skriveno. Veliku važnost pridaje djetinjstvu i zavičaju koji je determinirao svakoga od navedenih umjetnika. Također često o umjetnicima izriče subjektivan sud utemeljen na vlastitim promišljanjima i simpatijama. Slikarske opuse uspoređuje s književnošću, a u esejima prevladavaju obavijesni elementi, nešto je manje poetskih, no proza mu nipošto nije suhoparna. Iznoseći neobično i neočekivano, Peić iznova iznenađuje čitatelja servirajući mu uvijek nove, skrivene detalje života požeških književnika.

Nekoliko eseja posvetio je J. E. Tomiću, a u nostalgičnim sjećanjima na požeškoga književnika iz Peićeva djetinjstva izranja: „Sivi kućerak pokriven mahovinom na trulim dašćicama, sa slavonskim pendžerima i turskim drvenim dimnjakom.“ (Peić, 1995., str. 92) Peiću se čini da je taj skućeni prostor roditeljske kuće odredio

¹⁰ Naslov Matoševe pripovijetke objašnjava njegov odnos prema pejzažu u kojemu je krajolik dio vlastite osobnosti.

Tomićev nevelik književni talent te kaže da on piše „romančice“ i „pričice“. Skitajući se Europom i diveći se tuđemu, Peić nerijetko biva asocijativno vraćen u rodni grad otkrivajući na taj način Požegu posvuda. Dok jednog jutra sjedi u Harlemu u muzeju promatrajući slike velikog Hals¹¹, s tugom se prisjeća J. E. Tomića uspostavljajući na taj način ponovno neraskidive intermedijalne veze likovnosti i umjetnosti riječi koje Peić neprestano ističe. Tomićevu nemogućnost pisanja i u prvom redu deskriptorski talent opravdava Peić skućenim provincijskim životom konfrontirajući mu velikog Prousta odrasloga u pariškoj peterokatnici. Primjenjujući Taineovu teoriju determinacije¹², Peić zaključuje da Tomić nije ni mogao biti uspješniji pisac zbog uvjeta u kojima je odrastao: „Tomić nije bio, pašući svoje obrtnike Hals, a svoje grofice, Proust, ali dječastvom na tom malom, tijesnom oknu zar je to i mogao biti?“ (Požega, 1995., str. 118)

Franju Cirakija naziva pikturalnim lirikom subjektivno preuveličavajući njegovu književnu vrijednost i još jednom ističući kako u Firenci Cirakija treba osjetiti Požegu. *Florentinske elegije* naziva „vratima hrvatske poezije 19. st.“ Korijene te nklonjenosti Cirakijevu književnom talentu možda možemo pronaći u činjenici da obojica književnika u svijetu vide Požegu: „I kad je došao u grad na Arnau, čudio se, kako je zapravo u svom povećanom gradiću na Orpljavi.“ (Peić, 1995., str. 98), ali i iznimnom vezom s likovnošću; naime Peić navodi kako je Cirakijev snažan talent proizašao iz njegove izuzetne likovne informiranosti te bogatih osobnih veza s nekim hrvatskim slikarima.

Posebice intimno i dojmljivo opisuje Peić svoj susret s velikim Cesarićem nakon kojega se između dvojice književnika razvilo prijateljstvo. „Što radi naša stara Požega?“, pitao bi ga Cesarić kad bi mu Peić došao u posjet. Osvrćući se na Cesarićevu umjetnost, „peićevski“ opet u njoj pronalazi jaku vezu sa slikarstvom te navodi kako su pojedine pjesme pandan slikama velikih francuskih modernih majstora. Cesarića naziva poetskim impresionistom, a njegovu poeziju umjetnošću trenutka i svjetla koje preobražava stvarnost u iluziju. „U slici nijednog hrvatskog slikara impresionista niti kipu ijednog hrvatskoga kipara, a vjerojatno niti u zvuku ijednog hrvatskog glazbenika impresionista riječ SVJETLO nije toliko metamorfozno sjala niti toliko kreativno bljesnula kao u poeziji književnog impresionista Dobriše Cesarića.“ (Peić, 1995., str. 133), zapanjujuće snažno poetira Peić priču o Cesariću.

¹¹ Frans Hals (oko 1580./84., Antwerpen – 26. kolovoza 1666., Haarlem) bio je nizozemski barokni slikar; uz Rembrandta i Vermeera, najveći slikar tzv. nizozemskog zlatnog stoljeća; portretist, slikar herojskog realizma, koji je po tehnicima jedan od preteča impresionizma.

¹² Hippolyte Adolphe Taine (21. travnja 1828., Vouziers, Ardennes – 5. ožujka 1893., Pariz) bio je francuski književni kritičar i povjesničar. Poznat je po tome što je dao teoretsku podlogu za naturalistički pokret u francuskoj književnosti te što je bio jedan od glavnih zagovornika sociološkog pozitivizma. Taine je zapamćen po trokrakom pristupu kontekstualnom proučavanju umjetničkih djela temeljenom na aspektima kao što su rasa, milje i trenutak.

Personalnost i premijernost, mogućnosti samo najvećih književnika da pišu originalno i jedinstveno, Peić vidi u Antunu Kanižliću, a *Svetu Rožaliju* predstavlja kao najbolji primjer hrvatskog književnog rokoka koji je također uzrokovan odrastanjem u Požegi: „Požega je sva crvena od željeznom rudačom narumenjenih brda, ona je sva modra od kristalnim zrakom ispunjenih vidika. Taj vizualni, vedri i svježi faktor utjecao je, vjerujem, presudnije i određenije na oblikovanje Kanižlića, naročito Kanižličeva rokoka.“ (Peić, 1995., str. 124)

Peić ističe Požegu kao najizrazitiji grad književnog bidermajera, razdoblja na prijelazu klasicizma u romantizam kojemu je glavna karakteristika humor. Korajčevi *Auvergnantski senatori* primjer su karikature grada Požege, a Bara, supruga pučkog učitelja Pavla Čuturića, tipičan predstavnik bidermajerskog čovjeka: „Ona ima pomalo narodne pameti, positano narodnog osjećaja – taman toliko da živi kao čovjek.“ (Peić, 1995., str. 184)

Vezano uz književnost, Peić neprestano ističe vrijednost i važnost jezika požeškoga kraja. Osim što čistoću požeškog jezika ikavskog štokavskog dijalekta uspoređuje s najčišćom vodom koja žubori potocima Požeštine, Peić konstatira kako je baš iz Požege potekla akcija za afirmaciju književnog jezika.

Nakraju, kome možemo biti zahvalni na plejadi hrvatskih književnika koji su rođeni u Požegi nego Požegi samoj: „Iz žubora požeških potoka navrla je svježina i obijest Kanižličeva rokoka, a kap iz draguljne duge požeških vodopada sja i u poetskom slapu Dobriše Cesarića. Dao je ovaj kristalni pejzaž književnu kritičku bistrinu umu Janka Jurkovića.“ (Peić, 1995., str. 21)

6. Likovnost

Kako je Peić, osim što je bio vrhunski književnik i vrhunski slikar, i teoretičar likovne umjetnosti, dosta eseja posvetio je likovnosti grada Požege i njezine okolice. Kada portretira Požegu, Peić često ističe njezinu specifičnu arhitekturu. Jedinstven, svijetao požeški trg krasi kip Sv. Trojstva u rokoko stilu, a barokni arhitektonski duh prožima čitav trg u njegovim slavnim boltama, koje nisu zanimljive samo arhitektonski već i sociološki jer: „Pod boltama se jede, pije, razgovara o ljubavi, svađa o športu, psuje pasju žegu, proklinje kišnu jesen.“ (Peić, 1995., str. 12) Bolte, osim što su specifikum toga grada, jesu i centar društvenog života u gradu. Dok prolazi gradom, Peić zamjećuje i opisuje brojne građevine, od barokne kuće frajle Thaller preko stare zgrade Gimnazije i crkve sv. Lovre, u kojoj pronalazi izuzetno kvalitetne srednjovjekovne freske, do najmonumentalnije zgrade Kolegija, koja u njemu budi brojne asocijacije i uspomene. U esejima koje posvećuje likovnoj umjetnosti u Požeštini Peić ističe kontinuitet umjetnosti od prethistorijskih nalazišta u okolici grada, rimske arhitekture u Treštanovcima sve do iznimno vrijednih srednjovjekovnih nalazišta u Rudinama te freski u crkvi sv. Lovre. Nekoliko feljtona posvećeno je nalazištu

u Rudinama te u njima iznosi iznimno zanimljive podatke o činjenici da su seljaci iz rudinskog kamenoloma izvozili kamene ploče, čak i kipove, te ih upotrebljavali za staje i sl., o čemu svjedoči Peić: „Ljudima okolnih mjesta služila je rudinska ruševina umjesto kamenoloma te su joj kamen razvezli na sve strane da ga ugrade u svoje zgrade. Još se danas u Čečavcu i okolnim selima može naći ne samo u temelju pojedinih kuća, nego i u podovima staja i zidovima drugih gospodarskih zgrada odlomke kamenih ploča i kamenja različitog oblika dovezenog iz opatije Rudina.“ (Peić, 1995., str. 62) U posjetu kamenolomu Peić je uspio spasiti jednu lijepu kamenu glavu, a uočivši Peićevu namjeru, jedan mu seljak iznimno zanimljivo odgovara: „Samo nosite, bilo je toga vruga više, jedna kamena ženetina se vukla dugo tu po gradilištu, gadna, izbuljena, iskešena. Djeca su se igrala njome, trpala joj pijesak u oči i usta i zacijelo su je ostavila negdje u repi za svinjcem...“ (Peić, 1995., str. 101) Nakon srednjeg vijeka požeška likovnost preskače u barok jer, umjesto renesanse, Požega je imala Turke, koji, nažalost, nisu ostavili nikakvog traga u likovnoj umjetnosti. Iako likovna umjetnost traje u sljedećim stoljećima, ona u 20. st. u Požegi doživljava preporod s Miroslavom Kraljevićem. Brojni su eseji u kojima se Peić bavi likom i djelom Miroslava Kraljevića neprestano ističući, kako on to i inače radi pišući o velikim umjetnicima izraslima iz Požege, njegovu duboku ukorijenjenost i determiniranost rodnim gradom: „ Taj naš mali gradić bio je svom slikaru ono što su bili manji gradovi slikarima (Aix, Cagnes) daleko većih kultura, nego što je naša: utočište, u kojem će oni umorni od vreve Pariza, u virgilijanskoj tišini stare zemlje naći svoje pravo biće i ostvariti trajnu ljepotu.“ (Peić, 1995., str. 88) Osim grada Požege, koji je svojim položajem i mentalitetom utjecao na slikara, Peić, slijedeći Taineov naturalistički determinizam, daje čitavu genealogiju obitelji Kraljević ističući ulogu svakoga od njih u formiranju velikoga slikara. Da nije bilo oca Tome, stričeva Teodora, Lace, Dušana i tetke Lujke, od kojih svatko na sebi svojstven način daje doprinos razvijanju velikoga slikarskog talenta, kaže Peić: „ ...opet sumnjam da bi Kraljević bio Kraljević.“ (Peić, 1995., str. 112) Osim eseja i feljtona u kojima se bavi likovnošću rodnoga grada Peić svoje likovno obrazovanje pokazuje i u neobičnim poredbama s motivima likovnosti koje utiskuje u tekst kada piše o pejzažu: „...Psunj od sutona plav kao toskansko humlje na slikarima talijanskih slikara madona iz quattrocen-ta. Sa Kalvarije kroz bijele rascvjetale akacije možeš motriti istok, rađanje dana iz maglice slično velu Botticelijeve Flore.“ (Peić, 1995., str. 9) Matko Peić, kada piše o likovnosti Požege, nastoji prikazati svu njezinu ljepotu, bogatstvo i vrijednost te to čini na toliko jednostavan i pristupačan način, često povezujući znanstvene činjenice sa svakodnevnim životom dajući esejima svježinu, čitkost i osvjetljavajući neke poznate topose ili osobe iz sasvim novoga „peićevskog“ kuta.

7. Požega na razmeđu Istoka i Zapada

Veliki svjetski putnik Matko Peić sam je rekao kako na putovanjima ništa nije ljepše nego u tuđoj zemlji otkrivati sličnosti, karakteristike rodnoga grada te na taj način buditi i prepoznavati: „...ljepotu kraj koje smo prolazili nesvjesno sve dok nam putovanje u svijet nije otvorilo oči, probudilo svijest.“ (Peić, 1995., str. 15)

Da je Požega europskija od mnogih slavonskih gradova, ističe Peić već prvim rečenicama knjige. Požega svojim pejzažem: „...više nalikuje na Firencu, Sienu ili Toledo nego na Novu Gradišku, Đakovo ili Osijek.“ (Peić, 1995., str. 7), a putnika svojim boltama na glavnom gradskom trgu podsjeća: „...da stoji pred arhitektonskim prostorom bližim Padovi nego Slavonskom Brodu.“ (Peić, 1995., str. 7) Osim što ga Požega podsjeća na Italiju, pronalazi u njoj veze i s Grčkom pojašnjavajući zašto Požegu zovu Slavonskom Atenom: „Ako i ne znaš da je zbog kulture zovu Slavonska Atena, sličnost s gradom božice mudrosti možeš vidjeti i po kamenom brežuljku koji se kao Akropola diže usred grada.“ (Peić, 1995., str. 10) Podsjeća ga arhitektura Požege i na Španjolsku; promatrajući monumentalnu zgradu Kolegija, kaže: „ Ona došljaku nameće osjećaj, onako žuta, široka, visoka i teška kao da je u Toledo, u Salamanki! Ali oko nje ništa od mrke, šutljive Španjolske!“ (Peić, 1995., str. 16)

Najviše dijelova Požege pronašao je Peić ipak u Austriji; toj temi posvetio je nekoliko svojih putopisa objavljenih u knjizi *Požega*. „Istina, ima u Požegi i Turske, Italije, Francuske, Španjolske, Njemačke, Rusije, Izraela, Madžarske, Čehoslovačke, Bugarske, Švicarske, Albanije, pa dosta Sjeverne i Južne Amerike, dapače puno Afrike. No, u postotku najviše ima Austrije.“ (Peić, 1995., str. 164), pojašnjava nam Peić. U tim putopisima čini se kao da mu je putovanje Austrijom izlika za prikazivanje Požege – u svakom austrijskom gradiću, u svakom djeliću austrijske arhitekture ili pak pejzaža Peić uočava ljepotu i neiscrpno bogatstvo rodnoga grada. Piše prozu koja gubi prostorne granice tako da se prostor Austrije i Požege vješto prepliću, suegzistiraju i oduševljavaju igrom u kojoj je Požega udaljena od Austrije zarezom u tekstu, često čak niti toliko. Čak i požeški grb, koji predstavlja kulu širom otvorenih vrata sugerirajući dobrodošlicu svakome prolazniku, Peić pronalazi na staroj gradskoj vijećnici u Beču, a da ne govorimo o blizanačkoj sličnosti katedrala, crkvice, kipova, pa čak i onoga na prvi pogled skrivenoga kao što su gradske reklame: „Na ulici si Maraihilfe, zar ne vidiš onu bizarnu reklamu na trgovini Gans koja prodaje posteljenu? Neki šaljivdžija kaligraf, eno, poredao je tako slova da što viša, što niža, što sitnija duhovito ocrtavaju konturu guske! Sličnu reklamu imala je moja stara Požega u Ulici sv. Roka gdje je šeširdžija Vrančić objesio ogromni crni limeni cilindar kakve su nosili engleski ministri onoga doba.“ (Peić, 1995., str. 170) Skitajući se Austrijom, odskita Peić često i u svoje djetinjstvo te u nekoj snovitoj viziji vidi požeške fijakere i konje prisjećajući se svojega oca, odrastanja u Požegi, vrtičkih dana i dječjih igara.

A što nam govori jezik naših komšinica koje pazare na požeškoj pijaci? Jezik naših ljudi obiluje ostacima sto pedesetogodišnje turske vladavine Požegom – turcizmima. Turcizmi nisu samo jezični, oni se očituju u arhitekturi, urbanizmu, glazbi, plesu, slikarstvu, kiparstvu te dokazuju kao Požega nije samo zapadnjačka već je umnogome i istočnjačka. U tekstu naslovljenom *Turska Požega* Peić jezikom dočarava ostatke turske vlasti, on se izražava turcizmima (*komšinica, kapija, peškir, mindušađija* itd.) koji su prisutni u svakodnevnom govoru Požežana i frazemima turskog porijekla („*planuti kao alva*“, „*nema ni hasne ni fajde*“, „*prolaziti kao kraj turskog groblja*“, „*bistar kao boza*“). Požeške su ulice vijugave, slijede linije protoka voda, urbanistički plan pun je krivulja, sokaka, zavojaka i odvojaka. Ima u gradu i turskih kuća, koje Peić detaljno opisuje, a piše i o slavnim Baščalugama¹³ usred grada – zelenilo, voćnjaci, vrtovi složeni su po Požezi s velikom pažnjom, a u njima se moglo pronaći najrazličitijeg voća orijentalnog porijekla. Osim voća i povrća: „...bile su Baščaluge i đulistan – sag od cvijeća. I to većinom onog istočnjačkog: ruža, zumbul, šeboj, tulipan, karanfil, šafran, ‘Fatimin cvijet’, ‘carev cvijet’ (sljez), ‘turski klinčić’.“ (Peić, 1995., str. 146) Priču o turskoj Požezi Peić zaključuje činjenicom da je Požega izgrađena biljem i vodom istaknuvši, vezano uz to, kako Požežanin najviše voli hranu iz potoka, s rijeke, pa se najradije časti pastrvom ili delikatesnom patkom (vodenom pticom), a tome u prilog ide i teza da su turski begovi naplaćivali porez u košarama pastrva ili rakova.

Peić je uspio spojiti dvije kontradiktornosti te pokazati da kozmopolitizam i lokalpatriotizam ne isključuju jedan drugoga već mogu supostojati na iznimno posebnoj razini otkrivanja poznatoga u nepoznatome.

8. Zaključak

Požega je grad koji ima toliku sreću da su o njezinim vrlinama ispisane brojne rečenice od ponajboljih hrvatskih književnika koje je mogla dati. No to je samo određena zahvala tih istih književnika za sve ono što su oni dobili od toga specifičnoga slavonskoga grada. Interakcija, pa čak i međuovisnost grada i čovjeka, ono je što obilježava Peićev lik i djelo. Duboko svjestan koliko je umjetnikov stvaralački izraz umnogome uvjetovan prostorom onog najranijeg susreta sa svijetom, onim prvim koracima po zemlji koja mu je dala život, Peić je duboko zahvalan gradu koji ga je obogatio na mnoge načine. Nikada ne gubeći iz vida Požegu, Peić je koračao svijetom i osvajao ga stvarajući ujedno pozamašan književni opus i ostavljajući dubok trag u hrvatskoj umjetnosti.

Odnos grada i Peića ponajbolje je opisao akademik Dubravko Jelčić, koji u tužnoj prigodi komemoracije Matku Peiću u Požezi kaže: „Požega je bila puna Matka, ali i

¹³ U rječniku: baščaluk, reg. niz bašča u naseljenom mjestu.

obratno: Matko je bio pun Požege. Nije samo poznao svaku stopu u ovom gradu, njegove prostore i njihova značenja, nego je svu tu silnu baštinu nosio u sebi kao znak svoje osobnosti, svjestan da bez nje ne bi bio to što je bio i to jest i sada, kad ga više nema među nama. To što ostaje zauvijek.“ (Jelčić, 1999., str. 300)

U nastojanju da se Peićeva *Požega* iscrpi i prikaže u cjelini neke su knjige i eseji, zbog opširnosti građe, ostali nepravedno zanemareni. Tako Peić, između ostaloga, piše i o Vjekoslavu Babukiću, požeškom muzeju, narodnoj poeziji Požeštine, Tomi Matiću, požeškoj Gimnaziji, Dragutinu Lermanu itd. Peić je zaista riječima i srcem dotaknuo svaki kutak svojega malog slavonskog gradića i iza sebe ostavio ne samo prekrasne riječi o gradu nego i najiskrenije i najdublje emocije koje čovjeka vežu za rodno mjesto.

Literatura

- Džebić, Branka (1995.), Slavonac duhom i perom. *Vjesnik*, 11. 9. 1995., str. 14.
- Jelčić, Dubravko (1999.), Matku Peiću In memoriam I. U: F. Potrebića (ur.), *Zlatna dolina, godišnjak Požeštine*. V (1), str. 300-303.
- Peić, Matko (1982.), *Izabrana djela*. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Peić, Matko (1985.), *Skitnje*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Peić, Matko (1995.), *Požega, eseji, feljtoni i putopisi*. Požega: Poglavarstvo grada Požege.
- Peić, Matko (2000.), *Putnik bez putovnice*. Vinkovci: Riječ.
- Mandić, Igor (1970.), Landranje po dragoj provinciji. U: *Uz dlaku*, Zagreb: Mladost, str. 167-168.

Požega to Peić, Peić to Požega

Summary

The presence and the imagination of the old and beautiful town of Požega would never be the same if Matko Peić had not spoken about it from different aspects and with a vision blurred by subjectivity. Never would this lady feel exceptional and different within a range of Croatian towns, nor would we ever perceive how many fragments of its being are implied in almost the whole of Europe, or how many of its sons have indebted Croatia through science and arts, were it not for Peić's observations about his native town.

Contemplating the town which awakens reminiscences of his childhood filled with a youngster's mischief, Peić feels the awakened nostalgia for the devastated highschool observatory or the ruined house of J.E. Tomić. The impressionist atmosphere of the town revives in Peić a visual artist, while the clear rhythmic sounds of Požega's songbirds and the vibration of flowing waters lyricise the prose of the itinerant poet. The portrayal of architecture, flora and fauna, the seasons, as well as times of the day in the town of the cleanest and clearest water, from which only the language of its residents is clearer, is mimetically meticulous. Peić, the world traveller, evokes his native town no matter where he travels, and states that Požega, apart from being western (its elements existing in Italy, Spain, Austria), is also eastern, i.e. Turkish Požega.

Požega, a book of essays, feuilletons and travelogues which Peić published in magazines and newspapers between 1953 and 1995, is about to be the central interest of this presentation. Požega shaped Peić the artist, and he, in turn, discovered its deepest bits by giving it emergent features and penned some of the most famous sentences about his native town.

Keywords: authenticity; nostalgia; landscape; literature; visual artistry.

Kristina Lešić, prof.

Gimnazija

Dr. Franje Tuđmana 4a, 34 000 Požega

E-pošta: klklesic@gmail.com

Telefon: 098 777 835